

Dokument z rekomendacjami politycznymi

**„Przymusowe przesiedlenie,
niepełnosprawność i opieka: potrzeby,
wyzwania i priorytety polityczne dla
Niemiec i Polski”**

Co-funded by
the European Union

Social
Innovation⁺
Initiative

Friedrich
Ebert
Stiftung

FUNDACJA WSPÓŁPRACY
POLSKO-NIEMIECKIEJ
STIFTUNG
FÜR DEUTSCH-POLNISCHE
ZUSAMMENARBEIT

INKultur

A PROGRAM BY
AUSTAUSCH
FOR A EUROPEAN CIVIL SOCIETY

Streszczenie wykonawcze

Pełnoskalowa inwazja Rosji na Ukrainę doprowadziła do przymusowego przesiedlenia milionów osób, w tym osób z niepełnosprawnościami oraz członków rodzin sprawujących nad nimi opiekę (dalej: opiekunowie). Polska i Niemcy zmobilizowały znaczne zasoby w celu udzielenia pomocy uchodźcom, jednak uchodźcy z niepełnosprawnościami nadal napotykają liczne bariery w dostępie do opieki zdrowotnej, zabezpieczenia społecznego, mieszkań, zatrudnienia oraz usług wsparcia świadczonych na poziomie lokalnych społeczności. Opiekunowie, w większości kobiety, pozostają w dużej mierze niewidoczni w politykach dotyczących migracji i niepełnosprawności. To właśnie oni zapewniają codzienną opiekę, wspierają osoby z niepełnosprawnościami w korzystaniu z usług oraz umożliwiają im uczestnictwo w życiu społecznym.

Niniejszy policy brief opiera się na wynikach badania „[Invisible Care, Unmet Needs](#)” oraz dyskusjach eksperckich, które odbyły się w Berlinie (28–29 maja 2026 r.) i Warszawie (9–10 czerwca 2026 r.). Zgromadzone materiały i informacje wskazują na istnienie luki o charakterze strukturalnym: polityki dotyczące uchodźców, niepełnosprawności i opieki funkcjonują równolegle, zamiast tworzyć zintegrowany system wsparcia. Aby zmienić ten stan rzeczy, konieczne jest wdrożenie strategii integracyjnych uwzględniających potrzeby osób z niepełnosprawnościami, które umożliwią wczesną identyfikację rodzin wymagających wsparcia, zapobieganie pułapkom związanym z systemem świadczeń oraz inwestowanie w trwałe, środowiskowe formy wsparcia współtworzone z uchodźcami z niepełnosprawnościami i ich opiekunami.

Kluczowe przesłania

- Wczesna i systematyczna identyfikacja potrzeb związanych z niepełnosprawnością i opieką jest nadal niespójna, co powoduje, że wiele rodzin nie otrzymuje na czas skierowania do specjalistycznych usług.
- Systemy zatrudnienia i zabezpieczenia społecznego rzadko uwzględniają długoterminowe obowiązki opiekuńcze, ograniczając aktywność zawodową opiekunów oraz ich niezależność ekonomiczną.
- Dostęp do opieki zdrowotnej, wsparcia psychospołecznego, dostępnych mieszkań oraz skoordynowanych usług nadal zależy bardziej od miejsca zamieszkania niż od rzeczywistych potrzeb.

1. Wprowadzenie

Od początku inwazji Rosji na Ukrainę Polska i Niemcy stały się jednymi z głównych krajów przyjmujących uchodźców w Unii Europejskiej. Wśród nich znajduje się wiele osób z niepełnosprawnościami oraz ich opiekunów, których potrzeby nie mieszczą się w pełni ani w ramach polityki humanitarnej, migracyjnej, ani polityki dotyczącej niepełnosprawności. Mimo wprowadzenia licznych instrumentów wsparcia, dostęp do opieki zdrowotnej, rehabilitacji, mieszkań, edukacji oraz zabezpieczenia społecznego pozostaje rozproszony ze względu na odmienne systemy orzekania o niepełnosprawności, złożone procedury administracyjne oraz nierównomierne możliwości instytucjonalne.

Badanie „[Invisible Care, Unmet Needs](#)” pokazuje, że opiekunowie, mimo dążenia do zapewnienia swoim podopiecznym niezależnego życia i uczestnictwa w społeczeństwie rzadko są uznawani za odrębną grupę wymagającą wsparcia w politykach publicznych. Publiczne dyskusje i spotkania eksperckie przeprowadzone w Berlinie i Warszawie potwierdziły, że kwestie niepełnosprawności, przymusowych migracji oraz nieformalnej opieki pozostają traktowane oddzielnie. Niniejszy policy brief przedstawia najważniejsze wspólne wyzwania oraz proponuje praktyczne rekomendacje dla rządów krajowych, administracji publicznej i organizacji społeczeństwa obywatelskiego, mające na celu wspieranie trwałej integracji uchodźców z niepełnosprawnościami oraz ich opiekunów.

2. Wyzwanie polityczne nr 1: Rozproszone systemy wsparcia i niewidoczni opiekunowie

Pomimo formalnych zobowiązań wynikających z **Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami (KPON/UN CRPD)**, wsparcie dla uchodźców z niepełnosprawnościami jest rozproszone pomiędzy wiele odrębnych systemów. Niemcy dysponują rozbudowanymi rozwiązaniami prawnymi, jednak ich wdrażanie jest nierównomierne ze względu na zdecentralizowany podział kompetencji oraz długotrwałe procedury administracyjne. W Polsce odejście od działań interwencyjnych na rzecz bardziej restrykcyjnych rozwiązań zwiększyło poziom niepewności, zwłaszcza gdy krajowa procedura orzekania o niepełnosprawności nie została jeszcze zakończona.

Uczestnicy konsultacji przeprowadzonych w Warszawie zwracali uwagę na ryzyko utraty dostępu do świadczeń z zakresu zabezpieczenia społecznego oraz zakwaterowania, szczególnie w przypadkach, gdy osoba wymagająca opieki pozostaje poza formalnym systemem uznawania niepełnosprawności i wsparcia. Organizacje pozarządowe nadal odgrywają kluczową rolę w wypełnianiu istniejących luk systemowych i wsparciu uchodźców, w tym opiekunów, jednak malejące finansowanie coraz bardziej ogranicza zakres ich działań.

W obu krajach opiekunowie osób z niepełnosprawnościami będący członkami rodzin pozostają w dużej mierze niewidoczni w politykach publicznych. To właśnie dzięki ich codziennej pracy osoby z niepełnosprawnościami mogą korzystać z dostępu do opieki zdrowotnej, edukacji i rehabilitacji, często kosztem własnej aktywności zawodowej oraz dobrostanu. Traktowanie ich wyłącznie jako beneficjentów pomocy oznacza pomijanie ich wiedzy, doświadczenia i potencjału, które mogłyby przyczyniać się do rozwoju bardziej inkluzywnych usług publicznych.

Priorytetowe działania – Wyzwanie polityczne nr 1

- Wprowadzenie systematycznej, wczesnej identyfikacji potrzeb związanych z niepełnosprawnością i opieką już na etapie przyjazdu, zapewniając kierowanie do dostępnych mieszkań, opieki zdrowotnej oraz środowiskowych usług wsparcia.
- Zagwarantowanie równego dostępu do opieki zdrowotnej, zabezpieczenia społecznego i usług wsparcia niezależnie od statusu formalnego orzeczenia o niepełnosprawności.
- Uznanie opiekunów za wyodrębnioną grupę odbiorców polityk publicznych oraz uwzględnienie ich potrzeby równoległe z potrzebami osób, nad którymi sprawują opiekę.
- Utworzenie skoordynowanych ścieżek kierowania do odpowiednich usług, łączących systemy migracji, wsparcia osób z niepełnosprawnościami, ochrony zdrowia i zabezpieczenia społecznego, przy aktywnym udziale organizacji społeczeństwa obywatelskiego.
- Zapewnienie wieloletniego finansowania wyspecjalizowanego poradnictwa oraz usług wspierających osoby z niepełnosprawnościami, aby umożliwić przejście od działań interwencyjnych do długofalowych strategii integracyjnych.
- Zapewnienie rzeczywistego udziału uchodźców z niepełnosprawnościami oraz ich opiekunów w tworzeniu polityk publicznych i projektowaniu usług, zgodnie z zasadami Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami.

3. Wyzwanie polityczne nr 2: System zatrudnienia niedostosowany do obowiązków opiekuńczych

Opiekunowie konsekwentnie deklarują gotowość do podjęcia pracy, jednak systemy zatrudnienia i zabezpieczenia społecznego rzadko uwzględniają specyfikę intensywnych obowiązków opiekuńczych.

Zakres ich odpowiedzialności wykracza daleko poza zapewnianie codziennej opieki osobistej. Obejmuje również organizowanie opieki zdrowotnej, rehabilitacji, edukacji oraz załatwianie licznych spraw administracyjnych. W praktyce pozostawia to niewiele czasu na naukę języka, podnoszenie kwalifikacji czy podjęcie zatrudnienia.

W Polsce obowiązujące zasady przyznawania świadczeń mogą zniechęcać opiekunów do wejścia na rynek pracy poprzez ryzyko utraty wsparcia finansowego. W Niemczech główne bariery wynikają natomiast z ograniczonej dostępności elastycznych form zatrudnienia, niewystarczającej liczby usług opieki wytchnieniowej oraz długotrwałych procedur uznawania kwalifikacji zawodowych zdobytych na Ukrainie. Przyspieszenie procesu uznawania kwalifikacji - zwłaszcza w sektorach ochrony zdrowia, edukacji oraz wsparcia psychospołecznego - mogłoby jednocześnie pomóc w ograniczeniu niedoborów kadrowych oraz zwiększyć dostępność usług uwzględniających potrzeby i kontekst kulturowy uchodźców. Z kolei elastyczne formy kształcenia, w tym internetowe kursy językowe, umożliwiłyby opiekunom rozwijanie kompetencji bez konieczności rezygnowania z obowiązków opiekuńczych.

Priorytetowe działania - Wyzwanie polityczne nr 2

- Zreformowanie systemów zatrudnienia i zabezpieczenia społecznego tak, aby podjęcie pracy nie prowadziło do nieproporcjonalnej utraty świadczeń przez opiekunów.
- Rozszerzenie dostępu do elastycznych form zatrudnienia, w tym pracy w niepełnym wymiarze godzin, pracy zdalnej oraz elastycznych godzin pracy, dostosowanych do długoterminowych obowiązków opiekuńczych.
- Zwiększenie dostępności usług opieki wytchnieniowej oraz środowiskowych usług wsparcia, aby umożliwić opiekunom podjęcie pracy, edukacji lub szkoleń.
- Przyspieszenie uznawania kwalifikacji zawodowych zdobytych na Ukrainie, szczególnie w obszarach ochrony zdrowia, edukacji, rehabilitacji oraz wsparcia psychospołecznego.
- Zapewnienie dostępnych kursów językowych, szkoleń zawodowych oraz cyfrowych form kształcenia, zaprojektowanych z myślą o osobach sprawujących obowiązki opiekuńcze.
- Formalne uznanie nieodpłatnej opieki rodzinnej za istotny wkład społeczny i gospodarczy, uwzględniając ją w politykach integracyjnych oraz polityce rynku pracy.

4. Wyzwanie polityczne nr 3: Nierówny dostęp do podstawowych usług

Pomimo postępów osiągniętych od 2022 r., nadal utrzymują się znaczące nierówności w dostępie do opieki zdrowotnej, mieszkań oraz środowiskowych usług wsparcia. Rodziny osób z niepełnosprawnościami często zmuszone są do kontaktu z wieloma instytucjami, które stosują odmienne kryteria kwalifikacji do poszczególnych form pomocy.

W Polsce dostęp do wielu usług w coraz większym stopniu uzależniony jest od uzyskania krajowego orzeczenia o niepełnosprawności, podczas gdy w Niemczech zróżnicowanie regionalne oraz złożoność procedur administracyjnych opóźniają dostęp do specjalistycznego wsparcia. Niedobór tłumaczy medycznych oraz specjalistów świadczących pomoc psychospołeczną w języku ukraińskim dodatkowo pogłębia stres, poczucie izolacji i trudności w korzystaniu z systemu wsparcia.

Nadal poważnym wyzwaniem pozostaje również dostęp do mieszkań dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Uchodźcy są często kierowani do miejsc zakwaterowania, które nie spełniają standardów dostępności, a bariery finansowe i administracyjne utrudniają im prowadzenie niezależnego życia. Uczestnicy konsultacji zarówno w Warszawie, jak i Berlinie podkreślali, że rozproszone działania podejmowane w sytuacjach kryzysowych powinny zostać zastąpione spójnym, zorientowanym na potrzeby jednostki systemem środowiskowego wsparcia.

Priorytetowe działania – Wyzwanie polityczne nr 3

- Zagwarantowanie równego dostępu do opieki zdrowotnej, rehabilitacji oraz wsparcia psychospołecznego niezależnie od posiadania formalnego orzeczenia o niepełnosprawności.
- Próba przydzielenia dostępnych mieszkań na podstawie zidentyfikowanych potrzeb w zakresie wsparcia, a nie wyłącznie w oparciu o ich dostępność.
- Rozwijanie środowiskowych, skoncentrowanych na osobie usług wsparcia, obejmujących opiekę wychnieniową, asystencję osobistą oraz wspomagane formy mieszkalnictwa.
- Zwiększenie liczby mieszkań dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami oraz usunięcie barier administracyjnych utrudniających niezależne życie.
- Wzmocnienie dostępu do tłumaczeń medycznych, wielojęzycznych informacji oraz cyfrowych punktów dostępu do usług publicznych.
- Tworzenie zintegrowanych ścieżek współpracy i kierowania do odpowiednich usług, łączących podmioty ochrony zdrowia, samorządy lokalne, publiczne służby zatrudnienia oraz organizacje społeczeństwa obywatelskiego.

5. Strategiczne kierunki działań w różnych obszarach polityki publicznej

Priorytety przekrojowe

1. **Zintegrowanie polityk dotyczących niepełnosprawności, migracji oraz nieformalnej opieki**, opracowując długofalowe strategie, które traktują te obszary jako wzajemnie powiązane i współzależne.
2. **Uznanie opiekunów za partnerów procesu integracji**, uwzględniając ich potrzeby w politykach migracyjnych, dotyczących niepełnosprawności oraz rynku pracy.
3. **Zinstytucjonalizowanie wczesnej oceny potrzeb już na etapie przyjazdu**, zapewniając rodzinom szybkie kierowanie do dostępnych mieszkań, opieki zdrowotnej oraz wyspecjalizowanych form wsparcia.
4. **Usunięcie barier utrudniających wejście na rynek pracy**, dostosowując systemy świadczeń, rozwijając elastyczne formy zatrudnienia oraz przyspieszając proces uznawania kwalifikacji zawodowych.
5. **Inwestowanie w skoordynowane, środowiskowe usługi wsparcia**, obejmujące pomoc psychospołeczną, opiekę wytchneniową oraz dostępne mieszkania, poprzez współpracę administracji publicznej i organizacji społeczeństwa obywatelskiego.
6. **Zapewnienie systematycznego udziału uchodźców z niepełnosprawnościami oraz ich opiekunów** w projektowaniu, wdrażaniu i ewaluacji polityk publicznych oraz usług.

6. Zakończenie

Wyniki badania „[Invisible Care, Unmet Needs](#)” oraz dyskusji eksperckich przeprowadzonych w Berlinie i Warszawie jednoznacznie pokazują, że kwestie niepełnosprawności, przymusowych migracji oraz opieki rodzinnej nie mogą być dłużej rozpatrywane w ramach odrębnych polityk publicznych. Choć Niemcy i Polska podjęły znaczące działania na rzecz wsparcia uchodźców z Ukrainy, istniejące systemy pozostają rozproszone i często nie odpowiadają na złożone, wzajemnie powiązane potrzeby wynikające z niepełnosprawności oraz sprawowania nieformalnej opieki.

Przyszłe działania powinny wykraczać poza krótkoterminowe interwencje humanitarne i koncentrować się na budowie skoordynowanych, długofalowych strategii integracyjnych. Wymaga to uznania opiekunów za kluczowych partnerów systemu wsparcia, zapewnienia równego dostępu do usług niezależnie od procedur uznawania niepełnosprawności, wzmocnienia współpracy międzysektorowej oraz inwestowania w trwałe, środowiskowe usługi wsparcia.

Ostatecznie poprawa systemu wsparcia dla uchodźców z niepełnosprawnościami oraz ich rodzin nie jest wyłącznie kwestią polityki społecznej czy zabezpieczenia społecznego. Stanowi inwestycję w integrację społeczną, zwiększenie aktywności na rynku pracy oraz budowę bardziej odpornych i efektywnych usług publicznych. Polityki umożliwiające osobom z niepełnosprawnościami i ich opiekunom pełne uczestnictwo w życiu społecznym przyniosą korzyści nie tylko społecznościom uchodźczym, lecz także długofalowemu rozwojowi społecznemu i gospodarczemu państw przyjmujących.

Autorki

Nataliia Zviagintseva

Kierowniczka projektu *It's Ability*

Paulina Sobolewska

Koordynatorka projektu *It's Ability* w Polsce

Niniejszy dokument z rekomendacjami politycznymi został opracowany przez **Austausch e.V.** w ramach projektu *It's Ability! – Fostering the Integration of Caregivers for Persons with Disabilities among Ukrainian Refugees in Germany, Poland, and Lithuania*.

Projekt jest finansowany przez **Unię Europejską**, **Fundację im. Friedricha Eberta** oraz **Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej**. Jest on częścią finansowanej przez Unię Europejską inicjatywy **ESF Social Innovation+**.

Przedstawione poglądy i opinie są wyłącznie poglądami autorek i niekoniecznie odzwierciedlają stanowisko Unii Europejskiej ani inicjatywy **ESF Social Innovation+**. Ani Unia Europejska, ani inicjatywa **ESF Social Innovation+** nie ponoszą odpowiedzialności za ich treść.

Berlin 2026